

vî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, III, 309). Önemli âlimlerden İbn Cemâa Muhammed b. Ebû Bekir'e saygı gösterir ve ihsanda bulunurdu. 822'de (1419) hacca giden Molla Fenârî'yi dönüşü sırasında Kahire'ye çağırmış ve ona büyük itibar göstermiştir. Şeyh el-Mahmûdî, ülkedeki ekonomik sıkıntılara rağmen bazı mimari eserler inşa ettirmiştir. Bunların en önemlisi, Mintaş ve Yelboğa en-Nâsırî'nin isyanları sırasında Kahire'de tutuklu kaldığı Hizânetü Şemâil Hapishanesi'nin yerinde yaptırdığı camimedresedir (el-Medresetü'l-Müeyyediyeye). Bâbüzüveyle yakınındaki Müeyyed Camii, 825'te (1422) camiye çevrilen Müeyyed Bimâristanı ve hamam günümüze ulaşmıştır. Sultan ayrıca Harem-i şerif'te ve Mescid-i Nebevî'de tamirat yaptırmıştır.

Bedreddin el-Aynî, Şeyh el-Mahmûdî'nin hayatı ve dönemi hakkında yazdığı eseri (bk. bibl.) kendisine takdim etmiştir. Kaynaklarda Aynî'nin *el-Cevherü's-seniyye fi târihi'd-devleti'l-Mü'eyyediyeye* (manzum) adında bir başka eseri de kaydedilmektedir (Sâlih Yûsuf Ma'tûk, s. 121-122). Muhammed b. Nâhid tarafından kaleme alınan *es-Siretü'l-Mü'eyyediyeye* günümüze ulaşmamıştır. Başta Aynî olmak üzere dönemin bazı tarihçileri bu esere takrizler yazmıştır (Aynî'nin takrizi için bk. Sehâvî, *ez-Zeylû 'alâ Ref'i'l-işr*, s. 438-440). Kalkaşendî *Naẓmü sireti'l-Mü'eyyed*, İbn Hicce *es-Siretü's-Şeyhiyye* adıyla birer kitap telif etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *es-Sülûk*, IV, 485-490; Bedreddin el-Aynî, *es-Seyfû'l-mühenned fi sireti'l-Meliki'l-Mü'eyyed Şeyh el-Mahmûdî* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1387/1967; a.mlf., *'İkdû'l-câmân* (nşr. Abdürrâzık et-Tantâvî el-Karmût), Kahire 1409/1989, s. 85-116; İbn Kâdî Şühbe, *et-Târîh* (nşr. Adnân Dervîş), Dimaşk 1997, bk. İndeks; İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâ'ü'l-gumr* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1972, III, 254-257; a.mlf., *Zeylû'd-Dürreri'l-kâmine* (nşr. Adnân Dervîş), Kahire 1412/1992, s. 281-282; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XIII, 157-303; a.mlf., *el-Menhelü's-şâfi*, VI, 263-312; Hatîb el-Cevherî, *Nüzhetü'n-nüfûs ve'l-ebdân fi tevârîhi'z-zamân* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1971, II, 317-493; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, III, 308-310; a.mlf., *ez-Zeyl 'alâ Ref'i'l-işr* (nşr. Cûde Hilâl - M. Mahmûd Subh), Kahire 1966, s. 438-440; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, II, 3-63; Sâlih Yûsuf Ma'tûk, *Bedrûddin el-Aynî ve eşeruhû fi 'ilmi'l-hadis*, Beyrut 1407/1987, s. 110, 121-122; Kâzım Yaşar Kopraman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Ankara 1989; a.mlf., "Al-Malik Al-Mu'ayyad Şayh Al-Mahmudi Devrinde (1412-1421) Mısır'ın Mali ve İktisadi Durumuna Umumi Bir Bakış", *TED*, sy. 10-11 (1979-80), s. 153-176; Fehmî Abdülâlim, *Câmi'u'l-Mü'eyyed Şeyh*, Kahire 1994; Refet M. en-Niberrâvî, *en-Nukûdü'l-İslâmiyye fi Mısır: 'Asrı devleti'l-Memâlikî'l-Cerâkise*, Kahire 1996, s. 67-73; M. Süheyl Tak-kûş, *Târîhu'l-Memâlik fi Mısır ve Bilâdi's-Şâm*,

Beyrut 1999, s. 442-452; Âsım M. Rızık, *Atlasü'l-'imâreti'l-İslâmiyye ve'l-Kıbtıyye bi'l-Kâhire*, Beyrut 2003, III/1, s. 303-332, 385-410, 439-450; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, İstanbul 2008, s. 110-112; P. M. Holt, "al-Mu'ayyad *Shaykh*", *EP* (Fr.), VII, 273-274.

İSMAİL YİĞİT

ŞEYH MANSÛR

(ö. 1208/1794)

Kafkaslar'da Ruslar'a karşı direnişi örgütleyen dini lider.

Çeçenistan'ın Grozniy şehrine yakın Sunca nehriyle Goy çayı arasındaki Aldı (Alda / Elda) köyünde bazı araştırmacılara göre 1722, bazılarına göre ise 1748'de doğdu. Adı Uçermak (Uşurmek) olup Ruslar bunu Uşurma biçimine çevirmişlerdir. Okuma yazma bilip bilmediği hususu tartışmalı olmakla birlikte çocukluğunda Kur'an dersi aldığı ve Kur'an'ı ezberlediği belirtilmektedir. Fakat onun Çeçen değil İtalyan asıllı Giovanni Battista Boetti adlı bir kişi olduğu, Anadolu'ya misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak üzere gönderildikten sonra İslâmiyet'i kabul ederek Kafkaslar'a geçtiği de rivayet edilir. Ayrıca Orenburglu bir Tatar veya Nogay yahut Kafkaslar'a gönderilmiş bir Osmanlı ajanı olabileceği yolunda bilgiler vardır. Karizmatik bir kişiliğe sahip bulunduğu anlaşılan Şeyh Mansûr'un keramet sahibi dinî bir şahsiyet olarak tanınması, rüyasında gördüğü Hz. Peygamber tarafından halkı doğru yola iletmesi için görevlendirildiği şeklindeki bir rivayetin yayılması sonucudur. Hatta Mansûr'un adını kendisine bizzat Resûlullah'in verdiği yolunda şâyialar çıkmıştır.

Şeyh Mansûr, Dağıstan'da Nakşibendiyeye tarikatına intisap etti; önce Aldı Camii'nde imamlık yaparak vaaz ve hutbeleriyle dikkat çekti. Ele aldığı ana konu bütün Kuzey Kafkasyalılar'ın birleşmesi, birleşmedikleri takdirde bunun Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine aykırı olacağı ve Allah'ın bu yüzden Ruslar'ın memleketlerini işgal etmesine izin vereceği, halkların özgürlüklerini yitireceği ve dinsiz, vatansız halde yaşayacakları hususu idi. Mart 1785'ten itibaren tütün ve kahve içmenin günah olduğunu, Ruslar'la evlenmemesi gerektiğini söylemeye başladı. Ayrıca çeşitli Kafkas halklarına gönderdiği mektuplarda onlardan yardım isteyerek oluşturulan birliklere katılmalarını talep etti.

Onun kısa sürede şöhret bulmasına yol açan diğer bir husus da Hz. Ali'den nakledilen bir hadiste Mansûr adlı bir kişinin

çağrısına uymanın her müslümana vâcip olduğuna dair rivayettir. Bu durum halk arasında hadiste sözü edilen Mansûr'un ortaya çıktığı kanaatine yol açtı, hatta Osmanlı Padişahı I. Abdülhamid de bundan etkilendi. I. Abdülhamid bir hattında, Dağıstan tarafında ortaya çıkan Şeyh Mansûr olayına bunun düşmanın bir hilesi olabileceğine dikkat çektiikten sonra durumunun araştırılmasını istedi (BA, Ali Emîrî, I. Abdülhamid, nr. 25341). Bir başka hattında hadiste sözü edilen Mansûr adlı kişi hakkında ulemânın araştırma yaparak kendisine bilgi vermesini emretti (BA, Ali Emîrî, I. Abdülhamid, nr. 1735). Bu durum, Osmanlı idarecilerinin Mansûr vak'asını dikkatli bir şekilde ve endişeyle izlediklerini gösterir. Padişaha sunulan bilgilerde hadiste sözü edilen şahısla Şeyh Mansûr'un bir ilgisinin olamayacağı, esasen onun da böyle bir iddiada bulunmadığı bildirildi (BA, Ali Emîrî, I. Abdülhamid, nr. 1569; Ahmed Vâsif Efendi, s. 365). Mansûr'un halk arasında mübarek bir kişi olarak şöhretini arttıran bir diğer husus gösterdiği ileri sürülen kerametlerdir. Pişirdiği yemeklerin tükenmemesi, Aldı'daki savaş sırasında yerden aldığı bir avuç tozu düşmanın üzerine atmasıyla onları dağıtması, çaldığı davulun üç günlük yoldan duyulması gibi söylentiler (BA, HH, nr. 21/1011-C) giderek pek çok kişinin onun etrafında toplanmasına yol açtı. Hatta bu rivayetler Osmanlı ulemâsı arasında da etkili oldu ve Antep ulemâsından Seyyid Halil Efendi 200 kadar talebesiyle birlikte ona katıldı. Şeyh Mansûr'la ilgili abartılı rivayetler Osmanlı başşehrine ulaşmaya başlayınca onun hakkında daha sağlam bilgi edinilmesi için Sohum muhafızı Keleş Bey görevlendirildi. Keleş Bey, Hasan Bey adında bir kişiyi hediyelerle Çeçenistan'a gönderdi. Aynı şekilde Soğucak muhafızı Ferah Ali Paşa da Şeyh Mansûr'u görmek üzere Kadioğlu Mehmed Ağa'yı Çeçenistan'a yolladı. Bunlar Şeyh Mansûr'la görüşerek onun menşei ve yaptığı işler hakkında padişaha bilgi verdikleri gibi kendisinin, "Ben cahilim, ancak ümmet-i Muhammed'e nasihat etmeye memur oldum" dediğini, fakat, "Kâfiri vurup malını yağma ve evlâdu iyâlini esir etmelidir" yolunda bir şey söylemediğini, bunu Dağıstanlı fakihlerin dile getirdiğini bildirdiler (Cevdet, III, 246).

Şeyh Mansûr ve temsil ettiği hareketten çok endişe duyan Ruslar onu ortadan kaldırmak için Kont P. S. Potemkin'in emriyle Albay Pieri kumandasındaki 3000 kişilik bir birliği Aldı'ya gönderdiler. Aldı'yı

ele geçirip ateşe veren Rus birlikleri dönüş yolunda Mansür taraftarlarınınca imha edildi. Ruslar'dan sağ kalan 100 kadar asker Osmanlı Devleti'ne ait Hacılar Kalesi'ne sığındı. Geride bıraktıkları on topu Mansür, Soğucak Kalesi kumandanına gönderdi. Bu savaşın ardından Ruslar'ın yol aldığı ikinci birliği de yendi. Ruslar karşısında üst üste kazandığı zaferler Kafkas halkları arasında büyük yankı uyandırdı. Kabarda (Kabartay), Abaza ve Çerkez halkları ona katıldı. Soğucak muhafızı Ali Paşa, İstanbul'a gönderdiği yazıda olayların gelişiminin Rusya ile bir ihtilâfa sebep olabileceğine dikkat çekti (BA, HH, nr. 21/1011-B). I. Abdülhamid, Şeyh Mansür'un Ruslar'la yaptığı savaşları ve gelişmeleri takip ederken aynı zamanda onun bu kritik ortamda kendi iktidarına bile rakip olabileceği endişesini taşıyordu. Şeyh Mansür'un büyük halk kitlelerini arkasına alarak ordusuyla Osmanlı idaresi için bir tehdit oluşturabileceği devlet adamlarınca ciddi şekilde düşünülmüyordu. Şeyh Mansür adına Anadolu'ya ve Hicaz'a gönderilen mektuplarda padişaha karşı halkın zihnini bulandıracak hususlara yer verilmesi, yine padişaha yollanan iki mektupta müteahkimâne bir hitap tarzı kullanılması, sınır boylarındaki bazı valilere gönderilen mektuplarda Osmanlı toprağına ayak bastığında birlikte harekete geçilmesini talep etmesi buna örnek gösterilebilir. Devlet adamları Şeyh Mansür'un, Kırım'ın kaybı dolayısıyla itibarı zedelenmiş bulunan Osmanlı idaresine karşı bir alternatif oluşturmasından çekiniyordu. Bu sebeple bazı tedbirler alındı. İstanbul'daki camilerde Mansür'un yalancı bir peygamber ve tehlikeli bir maceracı olduğu ilân edildi (Zinkeisen, VI, 533). Mansür'un yolladığı mektupların İstanbul'a ulaşmasının engellenmesi istendi.

Bu sırada Kumuklar'dan yardım alan Şeyh Mansür, Terek boyunca ilerleyerek 15 Temmuz 1785'te Kızlar Kalesi'ne 5 km. mesafede Karginski tabyasını aldıysa da iyi tahkim edilmiş olan kaleyi ele geçiremedi. Ardından Mozdok ile Vladikafkas kalelerini birleştiren Kumkale'ye (Giorgievsk) saldırdı ve kaleyi aldı (BA, HH, nr. 21/1011-B). Ancak daha sonra gelen Rus kuvvetleri karşısında geri çekildi. Ağustos 1785'te Kızlar'a yaptığı yeni saldırıda ağır bir yenilgiye uğradı. Bunun üzerine Kabarday ve Kumuklar onu terketti, kendisi de Çeçenistan'ın iç kesimlerine çekildi. Çar nâibi General Potemkin, Ekim 1785'te Albay Nagel kumandasında 5700 kişilik bir kuvveti Kabarda'ya Mansür'un üzerine yolla-

dı. Mansür'un yanında Avar, İnguş, Çeçen ve Kabardaylar'dan oluşan birlikler bulunuyordu. 30 Ekim – 2 Kasım'da Terek nehri üstünde bir Oset köyü olan Elkhovoto yakınlarında Tatartup'ta meydana gelen savaşta Mansür yenilerek geri çekildi ve Kabarda'yı terketmek zorunda kaldı. Ardından bütün Kabarday halkı Ruslar'a boyun eğdi. Şeyh Mansür, Tatartup savaşından sonra Batı Kafkasya'da Taman yarımadasına giderek kışı burada geçirdi; 1786 ilkbaharında Kırım'a düzenleyeceği sefer için hazırlıklara başladı. Ruslar'a karşı yardım talep ettiği Avar Hanı Uma Han'dan gelen olumsuz cevap yüzünden desteksiz kaldı. Yanındaki adamların büyük bölümünün kendisini terketmesi sonucu Kırım'a yapacağı seferden vazgeçti. Lezgiler'in 1786 baharında Tiflis'e yönelik saldırılarına destek sağlamak amacıyla geri döndü. Sefer gerçekleşmeyince Buharalı Harris'in kuvvetleriyle birleşmek üzere Kızlar'a gitti. 1786 sonbaharında bir Rus birliğini pusuya düşürerek mağlûp eden Mansür, Ruslar'ın barış isteğini ilâhî bir görev üstlendiğini, bunun ancak Allah'ın takdiriyle mümkün olabileceğini bildirerek reddetti. Ruslar birtakım yalan haberler yayıp onun halk nezdindeki mânevî gücünü zayıflatmaya çalıştı. Mansür'un, "Hak yolunda ölmeyi bilmelidir; Allah'ın emri olan cihadı vatanın hürriyeti uğruna kullanmalıdır; kâfirlere göz açtırmamalıdır" şeklindeki beyanâmelerine karşı Ruslar da Tatar âlimlerinin, "Moskoflu ile müslümanların halifesi sulh halindedir; müslümanların kendi başlarına harp açmaları câiz değildir, ganimet haramdır" şeklindeki fetvalarıyla karşılık veriyorlardı. Ayrıca II. Katerina bu hususla ilgili olarak Orenburg'da ruhanî bir meclis kurmuştu.

Kırım ve Gürcistan meselesi yüzünden yeni bir Osmanlı-Rus savaşının başlamak üzere olması padişahın Şeyh Mansür'a bakışını değiştirdi. I. Abdülhamid ona saat ve dübün gönderdi. 1787 Mayıs ve Haziran aylarında Avar Hanlığı ve Tarku Şamhalı'ndan birliklerin Şeyh Mansür'a katılacağı haberi Ruslar'a ulaştı. Şeyh Mansür, Temmuz 1787'de hanlıklara gönderdiği mektupta Osmanlı Devleti'nden asker ve askerî malzeme geldiğini belirtip Güney Kafkaslar'ı Ruslar'dan korumak için birlikte hareket etme talebinde bulundu. Ayrıca sadrazama yolladığı mektupta Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş açtığını duyduğunu, bundan çok memnun olduğunu ve padişahla görüşmek istediğini bildirdi (BA, HH, nr. 27/1305).

Eylül ayında savaşın başlamasıyla birlikte Ruslar'dan ayrılıp Mansür tarafına geçen kabile ve halklar birleşerek Rus topraklarına saldırdı. Bunun üzerine Potemkin 8000 kişi ve otuz beş topla birlikte Kuban boyunca harekete geçti. O sırada Şeyh Mansür, Urupa ve Laba ırmakları arasında bulunuyordu. 20-22 Eylül'de vuku bulan ufak çarpışmada Mansür yenildi ve ekim ayında Anapa'ya ulaştı (Smirnov, s. 155). Daha sonraki birkaç çarpışmada da başarılı olamadı. Ertesi yıl tekrar mağlûbiyete uğrayıp taraftarlarının çoğunu kaybedince (Baddeley, s. 75) Osmanlılar'ın elindeki Anapa Kalesi'ne çekildi; bir daha da buradan ayrılmadı. Anapa'da iken etrafa cihad çağrılarını yapmaktan geri durmadı. Anapa'nın 1787 ve 1789 kuşatmalarına şahit olan Şeyh Mansür, 22 Haziran 1791'de kalenin düşmesiyle kale kumandanı Mustafa Paşa ve yardımcıları Battal Paşa'nın oğlu Tayyar Paşa ile birlikte esir alındı. Önce Petersburg'a, oradan Schülüsselburg'a götürüldü ve 13 Nisan 1794'te vefat etti (Smirnov, s. 158-160). Karizmatik liderliğiyle Kafkasya'da müslüman toplulukları arasında büyük bir ümit kaynağı olan ve efsanevî Kafkas direnişinin öncüsü sayılan Şeyh Mansür, Rus kolonizasyonuna karşı oluşturmaya çalıştığı ortak İslâm birliği düşüncesini gerçekleştirememiştir. Hakkındaki türlü rivayetler, onun gerçek kimliğinin tesbitini zorlaştırmakla birlikte Nakşibendiyye tarikatı içinde bir dinî ve millî direniş hareketinin ilk önderi olarak kendinden sonra gelecek ve Müridizm bayrağını eline alacak olan İmam Gazi Muhammed (Gimrili Molla Muhammed), İmam Hamza (Hamzat Bek) ve Şeyh Şâmil'e örnek teşkil edip Çeçen millî direnişinin sembolü haline gelecektir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Ali Emîri, I. Abdülhamid, nr. 1267; Ahmed Cavid, *Hadika-i Vekâyi'* (haz. Adnan Baycar), Ankara 1998, s. 91-92; Ahmed Vâsif Efendi, *Mehâsinü'l-âsâr ve hakâiku'l-ahbâr* (nşr. Mücteba İl-gürel), Ankara 1964, s. 364-365; Mütercim Âsım Efendi, *Târih*, İstanbul, ts., s. 15-18; Cevdet, *Târih*, III, 238-251; J. von Klaproth, *Reise in den Kaukasus und nach Georgien: Unternommen in den Jahren 1807 und 1908*, Berlin 1812, I, 379-383; J. Reineggs, *Allgemeine historisch-topographische Beschreibung des Kaukasus*, Gotha-Petersburg 1795, I, 256-259; Zinkeisen, *Geschichte*, VI, 529-530, 533, 577-584, 636-639; P. G. Butkova, *Materiali dlya Novoy İstorii Kavkaza*, Sankt-peterburg 1869, s. 201-204; V. A. Potto, *Kavkazskaya Voyna*, St. Petersburg 1887, I, 135-152; Mirza Hasan Efendi, *Âsâr-ı Dağıstan* (trc. Musa Ramazan), İstanbul 2003, s. 99-100; Kadircan Kafil, *Şimali Kafkasya*, İstanbul 1942, s. 79-87; N. A. Smirnov, *Politika Rossii ne Kavkaze*, Moskva 1958, s. 137-168; İsmail Berkok, *Tarihte Kafkas-*

ya, İstanbul 1958, s. 381-398; Şerafeddin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul 1961, s. 114-116, 118; L. Blanch, *Die Saebel des Paradies* (trc. W. Rebhuhn), Hamburg 1965, s. 23; Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul 1979, s. 117-123, 127-130; Aytek Kundukh, *Kafkasya Müridizmi* (haz. Tarık Cemal Kutlu), İstanbul 1987, s. 30-40; Tarık Cemal Kutlu, *İmam Mansur*, İstanbul 1987; Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Ankara 1991, s. 15-17; J. F. Baddeley, *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil* (trc. Sedat Özden), İstanbul 1995, s. 72-79; Zübeyde Güneş Yağcı, *Ferah Ali Paşa'nın Soğucak Muhafızlığı: 1781-1785* (doktora tezi, 1998), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 120-127; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 99, 224-225; N. Hanif, *Biographical Encyclopaedia of Sufis: Africa and Europe*, New Delhi 2002, s. 187-189; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, V, 51-52; "Kafkas Mücahidi Şeyh Mansur", *Kafkas Dergisi*, sy. 9, İstanbul 1953, s. 23-24; Vasfi Güsar, "Uşurma-Şeyh Mansur 1722-1794", a.e., sy. 11-12 (1953), s. 4-6; B. Batırhan, "Şeyh Mansur", *Kafkasya*, II/6, Ankara 1965, s. 4-8; II/7 (1965), s. 21-22; Sema İşıktan, "1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi Sırasında ve Sonrasında Osmanlı Devleti'nin Dağıstan Hanları ile Münasebetleri", *Kafkas Araştırmaları*, I, İstanbul 1988, s. 37-41; A. Knysh, "Uşurma, Manşür", *EP* (İng.), X, 920-922.

MUSTAFA AYDIN

ŞEYH MEHMED EFENDİ

(bk. MİRZAZÂDE
ŞEYH MEHMED EFENDİ).

ŞEYH MURAD TEKKESİ

İstanbul Eyyüp'te
XVII. yüzyıl ortalarında
medrese olarak kurulan
ve 1715'te tekkeye dönüştürülen
tarikât merkezi.

Anadolu Kazaskeri Çankırlı Mustafa Râsih Efendi tarafından XVII. yüzyılın ortalarında medrese olarak tesis edilen yapı 1715'te bâninin oğlu Şeyhülislâm Damadzâde Ahmed Efendi tarafından Nakşibendîliğin Müceddidî kolunu ilk defa İstanbul'da yayan Şeyh Murad Buhârî adına tekkeye çevirmiştir. Murad Buhârî'nin, vefatını (1132/1720) müteakip medresenin mescid-tevhidhâne olarak kullanılan mescid-dershanesine gömülmesiyle bu mekân türbe haline gelmiştir. Arsanın güneydoğu köşesindeki bağımsız mescid-tevhidhânenin Şeyhülislâm Hacı Veliyyüddin Efendi tarafından bunun üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan medresenin tekkeye tahvilinden sonra harem ve selâmlık

daireleri eklenmiş, talebe hücrelerinden bazılarına kahve ocağı, yemekhane gibi yeni işlevler verilmiş, diğerleri derviş hücreleri şeklinde kullanılmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda tekkenin mimari programı genişletilmiş ve yapılar birçok onarım geçirmiştir. IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın kethüdâsi Tersane Emîni Mehmed Efendi 1143'te (1730) tekke için şadırvan ve çeşme inşa ettirmiş, Sadrazam Köse Mustafa Paşa ikinci sadâreti sırasında (1756-1757) mescid-tevhidhâneye minber koydurmuştur. Sadrazam Yirmisekizçelebizâde Mehmed Said Paşa, XVIII. yüzyılın ortalarında Kuşluk (Peştamalçılar) Hamamı'nı yaptırarak tekkeye ilhak etmiştir. Tekkeye eklenen yapılar arasında Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi'nin türbesi de zikredilebilir. Böylece XVIII. yüzyıl sonlarında bir tarikat külliyesine dönüşen Şeyh Murad Tekkesi'nde, Reîsülkurrâ Hâfız Feyzullah Efendi'nin meşihatı sırasında 1272'de (1855-56) türbeye dönüşmüş olan mescid-tevhidhâneye bitişik aynı işleve sahip yeni bir bölüm inşa ettirilmiş, aynı yıllarda selâmlık ve harem bölümleri yenilenmiştir. Arşiv belgeleri tekkenin 1897, 1898 ve 1907 yıllarında Evkaf Nezâreti'nce tamir edildiğini göstermektedir. 1925'te tekkelerin kapatılmasından sonra kaderine terk edilen Şeyh Murad Tekkesi, özellikle çevresinde sanayileşmenin hız kazandığı 1950'lerin ardından gecekonduların işgaline uğramış, yapıların bir kısmı (şadırvan, çeşme, hamam, harem ve selâmlık) tarihe karışmış, diğerleri de harap olmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1980'lerde başlatılan ve yarım kalan onarım daha sonra Hakyol Vakfı tarafından tamamlanmış ve yapı topluluğu çeşitli kültür faaliyetlerine tahsis edilmiştir.

Nakşibendîliğe bağlı olan tekke, post-nişinlerin ilki Murad Buhârî ile sonuncusu Abdülkâdir-i Belhî'nin (ö. 1923) aynı zamanda Bayramî-Melâmîliğine (Hamzavîlik) mensup olmalarından dolayı söz konusu meşrebini temsil edildiği bir merkez olmuştur. Ayrıca tekkenin, Abdülkâdir-i Belhî ile olan yakınlıklarından ötürü son dönem Mevlevîler'i ve Bektaşîler'inin uğrağı haline geldiği ve hemen her hafta zikir halkasının ortasında semâzenlerin semâ ettiği bilinmektedir. Tekke bunun yanında, Murad Buhârî ile Abdülkâdir-i Belhî'nin Orta Asya kökenli olmalarından dolayı bu bölgeden İstanbul'a gelen tarikat ehlinin ziyaret ettiği, barındığı bir tesis vazifesi görmüştür. Âyin günü olarak XIX. yüzyıla ait kaynaklarda farklı kayıtlar (pazar ve cuma) yer almaktadır. Dahiliye Nezâreti'nin 1301 r. (1885) tarihli istatistik cetvelinde tekkede on altı erkekle on dört kadının ikamet ettiği belirtilmiştir. Tekkenin postuna sırasıyla Seyyid Murad Buhârî, Kılıslı Ali Efendi (ö. 1734), Sırrı Ali Efendi (ö. 1168/1755), Gelibolulu Mustafa Efendi (ö. 1762), Yahyâ Efendi (ö. 1192/1778), Çanaklısarı (Çanakaleli) el-Hac Hâfız Mehmed Efendi (ö. 1784), Mehmed Efendi (ö. 1793), meşihatı 1793'te kaldırılan Hasan Efendi, meşihatı kaldırılan Mehmed Efendi, Hisarlı Hüseyin Efendi (ö. 1821), Hüseyin Efendi'nin damadı Mehmed Esad Efendi (ö. 1844), M. Esad Efendi'nin oğlu Reîsülkurrâ Hâfız Feyzullah Efendi (ö. 1867), Seyyid Süleyman Belhî (ö. 1877) ve Süleyman Belhî'nin oğlu Seyyid Abdülkâdir-i Belhî oturmuştur.

Tekkenin doğuda Davut Ağa caddesi, üzerinde yer alan cümle kapısının sağın-

Şeyh Murad Tekkesi'nin birinci mescid-tevhidhânesi ve mihrabı

